

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
ХІ Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 травня 2024 року)

Суми
2024

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Гончаренко А. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук (Сумський державний університет);
Ільницький В. І., д-р іст. наук (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка);
Каганов Ю. О., д-р іст. наук (Запорізький національний університет);
Король В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Котляр Ю. В., д-р іст. наук (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв);
Куліш А. М., д-р юрид. наук (Сумський державний університет);
Лебідь А. Є., д-р філос. наук (Сумський державний університет);
Лобко Н. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Черкасов А. А., д-р іст. наук (Cherkas Global University, США).

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 7 від 21.06.2024 р.)

**Суспільно-політичні процеси в Україні та світі:
історія, проблеми, перспективи** : матер. XI Всеукр. наук.-
практ. конф. (Суми, 28 травня 2024 р.) / ред. колегія :
В. М. Власенко, А. В. Гончаренко, С. І. Дегтярьов та ін.
Суми : Сумський державний університет, 2024. 197 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках XI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи», присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

© Сумський державний університет, 2024
© Автори, 2024

ТИХОМИРОВ К. В.

студент, гр. 311ст,

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

(наук. керівник: к.і.н. Д. Г. Руднік)

ЖЕРТВИ ОКУПАЦІЙНОГО НАЦИСТСЬКОГО РЕЖИМУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Роки, місяці, тижні, дні і часи нацистської окупації стали найтемнішими в історії не тільки України, а і усїєї Східної Європи, адже вони супроводжувалися численними воєнними злочинами та злочинами проти людяності. Етнічна політика, яка реалізовувалася нацистами була сформульована не тільки в офіційних документах Німеччини, але й через діяльність чиновників окупаційної адміністрації. Метою даної розвідки є визначення планів реалізації етнічної політики.

Відзначимо, що в українському питанні існувало кілька протилежних позицій – ідеолога нацизму та міністра окупованих східних територій Альфреда Розенберга і райхскомісара України Еріха Коха, який діяв у зв'язку з особистим секретарем фюрера Мартином Борманом. Е. Кох виступав категорично проти розенбергівських планів утворення України як політичної одиниці, навіть під повним контролем німців. Е. Кох ніс відповідальність за частину злочинів – розстріли, повішення та газові камери [1, р. 70].

Жахливим явищем часів окупації став, безсумнівно, Бабин Яр та репресії проти населення після окупації Києва

у кінці літа 1941 р. Ціллю нацистів були, насамперед, політичні працівники, комуністичні діячі та також євреї [2, S. 184]. У цьому злочині персонально звинувачуються: генерал-майор Курт Еберхард, начальник комендатури 195 і комендант Києва, обергрупенфюрер СС Фрідріх Еккельн; бригадефюрер СС д-р Отто Еміль Раш, шеф айнзацгрупи С, поліції безпеки і СД; штандартенфюрер СС Пауль Блобель, командир зондеркоманди 4а; оберштурмбаннфюрер СС Август Мейєр, начальник оперативної команди 5; підполковник охоронної поліції Рене Розенбауєр, командир поліцейського полку «Південь»; майор охоронної поліції і штурмбаннфюрер СС Мартін Бессер. більша частина винуватців отримала покарання після війни [3, с. 51]. Часткову відповідальність несли генерали та генерал-фельдмаршали Вермахту – Вальтер фон Рейхенау, Альфред фон Путткамер, Ганс фон Обстфельдер, Фрідріх Циквольфф, Олександр фон Хартман, Ернст Гаммер, Ганс-Генріх Зікст фон Арнім, Курт фон дер Шевальє, Віллі Мозер, командир 299-ї піхотної дивізії; помер у радянському полоні в 1946 р. [3, с. 50–52].

Бабин Яр був не єдиним і не першим масовим розстрілом єврейського населення. Перший випадок винищення був зафіксований 6 липня 1941 року у містечку Купіль Проскурівського гебіту, коли солдати Вермахту вбили 52 єврея. Після цього випадку начальник тилу групи армій Південь генерал-лейтенант Карл фон Рок видає накази про створення допоміжної поліції на окупованих територіях України, про реєстрацію та візуальне позначення євреїв, а 21 липня 1941 року був наданий наказ

про концентрації євреїв у гетто у Кам'янці-Подільському, Проскурові, Шепетівці, Староконстантинові, Ізяславі та ін. Для подальшої боротьби з «ворожими елементами» на території Кам'янець-Подільського гебіту були відправлені сили 1-шої моторизованої бригади СС під командуванням оберфюрера Ріхарда Германа, а також 45-ий та 314-ий батальйони поліції під командуванням Германа Франца. Ці військові формування підпорядковувалися обергрупенфюреру СС та поліції «Росія-Південь» Ф. Еккельну. З кінця липня до початку вересня ці частини планомірно винищували єврейське населення у містах, містечках та селищах Кам'янець-Подільського гебіту. 28 липня 1941-Шепетівка, вбито 800 осіб, 18 серпня-Славута, вбито 322 осіб, 24 серпня-Ізяслав, вбито 1342 особи [4, с. 92]. На Волині 26–28 серпня 1941 року силами 320-го та 45-го поліцейських батальйонів було знищено 23 тисячі осіб єврейського походження у тому числі жінок, а також дітей та літніх людей різної статі [4, с. 92–93]. Подібного роду екзекуції проходили у кожному генерал-комісаріаті без винятків.

Генеральна округа Житомир 7 серпня 1941 року зондеркоманда 4а прилюдно повісила двох суддів єврейського походження, Моше Когана та Вольфа Кіпера, їх звинуватили у шпигунстві на користь НКВС та вбивстві 1350 німців та українців. У той же день нацисти розстріляли ще 402 євреї, у донесенні ця різанина була позначена як «взірцева» [5, с. 170]. У Генеральній округі Дніпропетровськ 12–15 жовтня єврейське населення було знищене силами 314-ого поліцейського батальйону. У Генеральній окрузі Таврія єврейське населення

відправлялося у гетто. У самому гетто як у всіх був створений юденрат, єврейський орган самоврядування. 24–25 вересня 1941 року Херсонське гетто було ліквідовано шляхом фізичного знищення усіх євреїв [5, с. 498].

«Звільнені» від місцевого населення території України, особливо Півдня та Криму, мали стати німецькими колоніями, які мали бути заселені лише гітлерівськими селянами-солдатами, які мали професійний фронтовий досвід та щонайменше дванадцятирічний стаж служби. Ветерани, які до війни були селянами, могли отримати на цих територіях нову ферму з єдиною умовою, що вони повинні були одружитися з арійськими жінками селянського походження. Ці колишні солдати мали бути вчителями в місцевих школах, щоб виховувати майбутню німецьку еліту. Уряд організував поїздки з Німеччини до Райхскомісаріату Україна з метою ознайомлення привчити німців з широкими просторів Сходу [6, с. 45–47]. Фюрер з цього приводу сказав наступне: «Зростаюче населення потребує більшого життєвого простору. Моя ціль-створити розумне співвідношення між чисельністю населення та народним простором. Боротьба повинна йти саме за це. Жоден народ не може уникнути цієї задачі, інакше він приречений на поступову загибель» [1, р. 12–13]. І ще: «Кінцеве рішення складається в розширенні життєвого простору і продовольчо-сировинної бази нашого народу. Задача політичного керівництва у тому, щоб швидко вирішити це питання» [2, с. 204]. Життєвий простір для німецько-арійської раси це була основа ідеології націонал-соціалізму, його стовп від якого йшли інші гілки політичної думки.

Таким чином, територія України посідала видне місце у нацистських планах освоєння та колонізації окупованих територій. Ціною цього стало життя мільйонів життів мирного населення та військових.

1. Weinberg G. The Foreign Policy of Hitler's Germany Diplomatic Revolution in Europe. Chicago : University of Chicago Press, 1970. 197 p.

2. Treue W. Hitlers Denkschrift zum Vierjahresplan 1936 // Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte. 1955. Nr. 2. S. 184–205.

3. Круглов О. Трагедія Бабиного Яру в німецьких документах. Дніпропетровськ : Центр «Ткума» ; Ліра ЛТД, 2011. 140 с.

4. Хоптяр А. Голокост у Кам'янець-Подільській області: хронологія, механізми, методи винищення єврейського населення (липень 1941 – січень 1943 рр.) // Укр. іст. журн. 2020. Число 3. С. 90–102.

5. Круглов О., Уманський А., Щупак І. Голокост в Україні. Рейхскомісаріат «Україна». Губернаторство «Трансністрія» : монографія. Дніпро : «Ткума» ; Ліра ЛТД, 2016. 564 с.

6. De Santiago Ramos, Simone C. Dem Schwerte Muss Der Pflug Folgen: ÜberPeasants and National Socialist Settlements in the Occupied Eastern Territories during World War Two. P. 100.

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. ЛОКАЛЬНІ СТУДІЇ

Антонов Є. М.

Перебування Т. Г. Шевченка на Сумщині
у творчості Віри Юрченко 3

Власенко В. М.

З епістолярію Костя Мацієвича 1922 р. 9

Гаврилишин П. М.

Виявлені джерела до вивчення біографії
Богдана Гаврилишина 15

Герасимчук О. М.

Формування організаційно-правових основ
переселення козаків Північного Лівобережжя
України на Кубань у 1820–1825 рр. 20

Зінченко І. Д.

До питання про формування кордонів України
в 40-50-х роках ХХ ст.: огляд вибраної історіографії 27

Король В. М.

Село Блотниця Талалаївського району
1950–1960-х рр. у матеріалах усної історії 30

Котельницький Н. А.

Праці В. М. Хижнякова як джерело з історії формування
клерикальної політики земської ліберальної партії
Північної України (80-ті рр. XIX ст.) 43

Лобко Н. В.

Матеріали про військову службу як джерело
генеалогічної інформації 50

Медведєв І. А.

Події лютого-березня 2022 року в Тростянецькій
громаді Сумської області: хронологія та факти 55

Пономарьова К. О.

Історія військових поселень на території України:
до постановки проблеми 61

Шуть Т. І.

Соціально-економічне життя Сум у період німецької
окупації (за матеріалами газети «Сумський вісник») 65

Тихомиров К. В.

Жертви окупаційного нацистського режиму
на території України 70

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Андрощук В. П.

В'ячеслав Липинський на дипломатичній
службі Української держави 75

Баб'як М. О., Дикий В. В.

Дипломатична співпраця УНР і ЗУНР у добу
національно-визвольних змагань 80

Гончаренко А. В.

Радянська історіографія ролі Великої Британії в еволюції
колоніалізму наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. 84

Дацків І. Б., Проць В. В.

Міжнародна діяльність Лонгіна Цегельського 90

Зінченко І. Д.

Південно-західний кордон УРСР в 40-х роках ХХ ст.:
делімітація та демаркація 95

Іванов І. А.

Діяльність Оди Нобунаги по об'єднанню Японії 99

Мірошніченко А. В.

Роль Томаша Масарика в становленні
незалежної Чехословаччини 105

Назаров М. С.

Основні етапи російсько-української війни 2022-2024 рр. 110

<i>Порфілова М. В.</i> Зародження, формування і становлення соціальної політики	114
<i>Рагуліна А. В.</i> Смертна кара за кодексами законів Давньої Месопотамії	118
<u>КУЛЬТУРА ТА ОСВІТА: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ</u>	
<i>Антоненко П. Ю.</i> Коренізація як передумова розвитку українського мистецтва в 1920-1930-х роках	121
<i>Антонов Є. М.</i> Ілля Ріпін – український художник	125
<i>Гвоздицька С. М., Єсін А. І.</i> Особливості сучасного етапу розвитку витинанки на Сумщині	129
<i>Глушенок Н. М.</i> Висвітлення стану дослідження поняття міждисциплінарної інтеграції	135
<i>Дегтярьов С. І.</i> Проект Батуринського університету гетьмана Кирила Розумовського	140

- Дегтярьова Д. С.***
Відстоювання феміністичних поглядів у драматичній
поемі «Бояриня» Лесі Українки 149
- Калінін І. М.***
Правознавство в чоловічих гімназіях
кінця ХІХ – початку ХХ ст. 155
- Картава К. С.***
Ганна Затиркевич-Карпинська – громадська діячка
та особистість 161
- Кудінов Д. В.***
Пансіон Ганни Іванової в Сумах: нотатки до історії
жіночої освіти 167
- Маркович О. С.***
Значення творчості Василя Кричевського 174
- Струпінська Д. В.***
Неполітичні проекти Георгія Нарбути як
складова української національної культури
початку ХХ ст. 181
- Ярош Н. В.***
Виховний процес у навчальних закладах системи
державних трудових резервів СРСР (1940–1950-ті рр.) 189

Наукове видання

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
XI Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 травня 2024 року)

Оригінал-макет підготовлено на
кафедрі історії СумДУ

Редколегія не несе відповідальності за точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Матеріали друкуються в авторській редакції. Точка зору редколегії не завжди збігається з точкою зору автора.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 16,77. Обл.-вид. арк. 19,83. Тираж 100 пр. Зам.№
Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.